

Великодна Ганна Володимирівна,
зав. сектора відділу рідкісних книг і рукописів Наукової бібліотеки
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Преображенська, 24, м. Одеса, 65082, Україна
тел.: (048) 722 12 10
e-mail: library@onu.edu.ua

УКРАЇНКА У ФОНДАХ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ: ПЕРШІ ВИДАННЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

Стаття присвячена 150-річчю від дня народження видатних українських письменників Лесі Українки та Василя Стефаника. У статті розглянуті перші й рідкісні видання їх творів, примірники яких зберігаються у фонді Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова.

Ключові слова: українівка, Леся Українка, Василь Стефаник, перші видання, Наукова бібліотека ОНУ імені І. І. Мечникова.

Українівка посідає особливе місце у фонді Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Окрему категорію складають видання класиків української літератури, серед яких треба назвати імена І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, П. Куліша, Марка Вовчка, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, І. Франка, М. Коцюбинського, Лесі Українки, В. Стефаника та багатьох інших талановитих авторів. Підводячи підсумки ювілейного року, присвяченого 150-річчю від дня народження Лесі Українки та Василя Стефаника, наголосимо про взаємини двох видатних українських письменників та розглянемо перші й рідкісні видання їх творів, які зберігаються у фонді Наукової бібліотеки.

Леся Українка (25 лютого) та Василь Стефаник (14 травня) народилися в один і той же 1871 рік, їх життєві та творчі шляхи часом перетиналися. Письменники-ровесники особисто познайомилися у 1891 р., під час подорожі Лесі Українки в Галичину та на Буковину, й продовжили подальше спілкуватися через спільних знайомих. Так, свою збірку «Синя книжечка» (1899) В. Стефаник передав Лесі Українці через Вацлава Морачевського [12, с. 233]. В свою чергу, Леся Українка у статті «Писателі-русини на Буковині» (9 грудня 1899 р.) писала про творчість трьох представників української літератури, що жили на той час в австрійській провінції Буковина: Юрія-Осипа Федьковича, Ольгу Кобилянську та Василя Стефаника [12, с. 231]. Наступна зустріч письменників відбулася у Чернівцях 1901 р. Їх зблизили життєві обставини – втрата кожним близької людини. Леся Українка після смерті її товариша Сергія Мержинського намагалась відсторонитися від всього та поїхала до близької подруги Ольги Кобилянської в Чернівці. Одним з перших Лесю Українку навідав В. Стефаник, котрий важко переживав смерть матері [12, с. 233]. Крім літературної діяльності обидва письменника займалися і громадською роботою. У вересні 1903 р. на відкриття пам'ятника Іванові Котляревському у Полтаві зібралися посланці з усієї

України, прибули майже 70 письменників, професорів, відомі діячі культури [11, с. 392–393]. Серед учасників урочистостей були В. Стефаник й Леся Українка (іл. 1). Так між письменниками зміцніла дружба, підкріплена літературною та громадською діяльністю.

Леся Українка та Василь Стефаник зробили значний вклад у розвиток української літератури. Леся Українка розвинула жанр драматичної поеми в українській літературі. Її творча спадщина включає більше 270 віршів, не рахуючи поем і віршованих драматичних творів, півтора десятка оповідань, стільки ж статей, величезну кількість перекладів, безліч зібраних унікальних народних пісень, казок, переказів, легенд українського народу. Василь Стефаник розпочав свій шлях із модерністського жанру поезій у прозі, займався публіцистикою, був творцем і неперевершеним майстром психологічної (експресіоністичної) новели. Творча спадщина його налічує 72 новели, кілька автобіографічних спогадів та величезне листування.

Серед прижиттєвих видань творів Лесі Українки з фондів університетської бібліотеки можна назвати збірку *«На крилах пісень»*¹, надруковану в жовтні 1904 р. в типографії Петра Олександровича Григоровича-Барського, власника друкарні й найбільшого канцелярського магазину в Києві (іл. 2). Типографія «Петр Барский» з 1883 р. розміщалась на Хрещатику у власному домі №40 [2; 4]. Твори збірки надруковані ярижкою – дореволюційним правописом, що використовувався до 1905 р. для написання та друку творів українською мовою в Російській імперії. Книга складається з поезій і поем, більшість віршів об'єднані в цикли («Сім струн», «Зоряне небо», «Подорож до моря», «Кримські спогади», «В дитячому крузі»). Знаковим є цикл «Подорож до моря», що виник внаслідок подорожі Лесі Українки на південь України. Вперше поетеса приїхала до Одеси влітку 1888 р. на лікування та неодноразово відвідувала місто [6, с. 53–54]. Тут вона познайомилась із родиною відомого бібліографа та краєзнавця, голови Одеської «Просвіти» Михайла Федоровича Комарова (1844–1913) та заприятелювала з його старшою донькою Маргаритою (1870–1929) [16]. Саме Михайлу Комарову було присвячено цикл «Подорож до моря».

У Науковій бібліотеці ОНУ зберігається низка видань окремих творів та збірників, що вийшли в 1918 р. до п'ятої річниці смерті Лесі Українки: «Бояриня» і «Стародавня історія східних народів» (Катеринослав (нині – Дніпро), «Роберт Брюс, король шотландський» (Полтава), збірка «Твори» (Київ). Драматичну поему *«Бояриня»* Леся Українка написала впродовж 27–29 квітня 1910 р. у місті Хельвані (біля Каїра, Єгипет-Міср), де лікувалася від туберкульозу кісток. Це єдиний твір письменниці, що базується на українській історії. За життя авторка «Боярині» не друкувала. Вперше окремою книжкою твір видавався 1918 р. в Катеринославі та 1923 р. в Києві. Після цього аж до 1989 р. поема не виходила друком. У фонді Наукової бібліотеки зберігається перше видання окремою книжкою 1918 р., що вийшло у друкарні І. Вісмана та І. Мордхилевича (іл. 3). Примірник надійшов до фонду університетської бібліотеки з бібліотеки 1-ої Української Кооперативної Просвіти імені Тараса Шевченка, про що свідчить відповідний штамп на титульному аркуші [2].

В цьому ж видавництві надрукована *«Стародавня історія східних народів»* (Катеринослав, 1918), що займає особливе місце в історіографічній спадщині Лесі Українки. Це перший україномовний підручник із стародавнього сходознавства. Праця була написана 19-річною Лесею Українкою (протягом 1890–1891 рр.) як посібник для навчання молодшої сестри, майбутньої поетеси Ольги Петрівни Косач-Кривинюк (1877–1945). Матеріал, який добирався для змісту книги, був результатом наукових студій Лесі Українки (у цей час вона поглиблено вивчала історію східних народів) і втілювався у її літературних творах, спонукаючи до перекладацької діяльності. До складу *«Стародавньої історії східних народів»* увійшли переклади авторки історичних джерел [6, с. 54]. У листі до сестри Ольги від 1 (14) жовтня 1911 р. Леся Українка вказувала: *«Назвати її слід: «Історія давніх народів Сходу. Зложила Леся Українка по Менару, Масперо і інших»»* [8, с. 364]. Але за життя письменниці книга так і не була надрукована. Лише у 1918 р. у Катеринославі *«Стародавня історія східних народів»* вийшла друком спочатку коштом Ольги Косач-Кривинюк з власною передмовою, а вдруге – як одна з книжок серійного видання Українського кооперативного видавництва² (іл. 4). У фонді Наукової бібліотеки зберігаються обидва примірники праці Лесі Українки, що нині є великим раритетом. До першого видання не було вміщено малюнків, це пояснюється видавницею у передмові: *«Леся Українка хотіла, щоб «Стародавня історія» була надрукована з малюнками і сама повибирала малюнки до неї, але раніше не було змоги надрукувати «Історію», тепер же малюнки так страшенно удорожили б видання, що не можливо друкувати з ними, і через те се перше видання «Стародавньої історії» друкується, на жаль, без малюнків»* [9, с.1]. Друге видання *«Стародавньої історії східних народів»* містить фотографії Лесі Українки у 19-річному віці та її хати у с. Колодяжному.

Поему *«Роберт Брюс, король шотландський (Шотландська легенда)»* Леся Українка закінчила влітку 1893 р. в Гадячі. Твір має посвяту дядькові поетеси Михайлу Драгоманову. Уперше надруковано в журналі *«Хлібороб»* (1894, № 8–9), одночасно поему надрукував журнал *«Дзвінок»* (1894, № 11–13). Окремим виданням поема вперше вийшла у 1894 р. Вона увійшла до збірки *«Думи і мрії»* (1899), ще раз була передрукована в альманасу *«Дубове листя»* (К., 1903). Істотних різниця між усіма друкованими текстами немає. У Полтаві 1918 р. вийшло друком видання *«Віночок»* у серії *«Книжки для читання в класі»*, що містило твори українських письменників. Брошури з одного комплексу *«Віночка»* випускали різні підприємства. Так, книжечки другої низки спочатку побачили світ у друкарні *«Труд»* (вип. 1, 2), потім роботу продовжили працівники Б. Рабіновича (вип. 3, 5), далі були залучені до роботи верстати І. Л. Фрішберга³, завдяки яким вийшло 4 брошури (вип. 4, 7, 8, 9), губерніальна друкарня опублікувала лише одну брошуру (вип. 6), й завершила хрестоматію знову ж таки друкарня *«Труд»* (вип. 10) [15, с. 43]. До 9-го випуску видання увійшла поема Лесі Українки *«Роберт Брюс, король шотландський»*. У Науковій бібліотеці зберігається повний комплект брошур цього видання.

Ще за життя Лесі Українки здійснювалася спроба повного видання творів. У київському видавництві «Дзвін» 1911 р. вийшов лише перший том «Творів». Уже по смерті письменниці у видавництві «Друкар»⁴ 1918 р. також зреалізувався лише перший том *«Творів»*, 2–5 томи були підготовлені до друку, але їм не судилося вийти. На початку лютого 1919 р. політична ситуація у Києві змінилась (розгорнулось збройне повстання) [1, с. 23], тому праця в різних установах і в друкарні також припинилась. У бібліотечному фонді університету зберігається саме примірник, що вийшов у печатні видавничого товариства «Друкар». До видання ввійшли три драми: «Кассандра», «У пущі», «Камінний господар»⁵, без вступної статті та приміток. Драматичну поему «Кассандра» Леся Українка почала писати 1901 р., перебуваючи на італійському курорті Сан-Ремо, а завершила 1907 р. Робота над драмою «У пущі» була розпочата в 1897 р. і з великою перервою тривала до 1909 р. Не відразу був знайдений і заголовок драми. Є кілька варіантів: «Артист», «Життя артиста», «За океаном», «Забута трагедія», «У шурхах», «Річардсон», «Похований артист», «У пущі». До найвизначніших творів Лесі Українки належать поетична драма «Камінний господар», написана в квітні-травні 1912 р. у Кутаїсі на Кавказі. В листі до А. Кримського від 24 травня 1912 р. Леся Українка писала: *«...я написала «Дон-Жуана»! Отого-таки самого, «всесвітнього і світового», не давши йому навіть ніякого псевдоніма. Правда, драма (знов-таки драма!) зветься «Камінний господар»...»* [8, с. 395–397]. Видання «Друкаря» дало початок масштабній роботі над повним виданням літературної спадщини Лесі Українки.

Продовжила видання творів Лесі Українки «Книгоспілка» (Всеукраїнська кооперативна книготорговельна та видавнича спілка), що була фактично єдиним в Україні видавництвом, яке друкувало українських класиків. Впродовж 1923–1925 рр. за редакцією М. Зерова, Г. Голоскевича та К. Квітки вийшов семитомник *«Творів»*, який було приурочено до десятиріччя від дня смерті письменниці. «Книгоспілка» діяла у Києві (серпень 1918–1920) на чолі з М. Стасюком та Харкові (листопад 1922–1931); були філії у Києві та Одесі [1, с. 17; 3]. У фонді Наукової бібліотеки зберігаються другий, п'ятий і сьомий томи цього видання, що вийшли у друкарні київської філії «Книгоспілки» накладом 3000 примірників.

У 1927–1930 рр. у видавництві «Книгоспілка» виходять друком твори Лесі Українки у 12-ти томах (іл. 5). До роботи над цими виданнями залучалися найкращі літературознавці і мовознавці початку ХХ ст.: К. Квітка (чоловік Лесі Українки), М. Зеров, П. Филипович, А. Ніковський, О. Бургарт, В. Петров, М. Драй-Хмара, П. Рулін, О. Білецький, Є. Ненадкевич та ін. Очолив, організував та скерував роботу над багатотомником літературознавець Борис Якубський [13, с. 195–196]. Над обкладинкою працював майстер книжкової графіки М. В. Алексєєв⁶. У 12-томному виданні були опубліковані всі відомі та виявлені в рукописних варіантах твори Лесі Українки (поезія, поеми, драми, проза, переклади) та літературно-критичні статті. У статтях порушено цілу низку цікавих проблем творчості письменниці. У Науковій бібліотеці ОНУ зберігаються декілька

комплектів 12-томного видання – перший комплект повний і ще два неповних. Зібрання «Творів» Лесі Українки без перебільшення є унікальним виданням. До нього ввійшла ціла галерея портретів поетеси різних років. Це одне із найкращих наукових та повних видань творів Лесі Українки.

У фонді Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова представлена значна добірка перших видань творів В. Стефаника. У творчості письменника було два періоди: перший припадає на 1897–1901 рр., а другий – на 1916–1933 рр. Одним з перших видань В. Стефаника, що зберігається у Науковій бібліотеці, є збірка *«Оповідання. (Нариси з життя селянської бідноти)»*, яка вийшла 1919 р. у Києві у видавництві «Всеукраїнський кооперативний видавничий союз» (іл. 6). У передмові, написаній літературознавцем Василем Бойком⁷, подано біографію В. Стефаника та проаналізовано його творчий доробок. На 180 сторінках книги вміщено 39 новел письменника. Це видання вийшло з ініціативи самого автора. В. Стефаник у «Автобіографії» (1927) [14] зазначав, що двічі відвідував Велику Україну: у вересні 1903 р. він приїздив у Полтаву на урочисте відкриття пам'ятника Івану Котляревському, друга поїздка відбулася у січні 1919 р. до Києва. В. Стефаник очолив урядову делегацію ЗУНР, яка приїжджала у зв'язку з проголошенням Акту Злуки обох частин України в єдину Соборну державу. Під час приїзду письменнику вдалось налагодити особисті зв'язки з діячами науки й культури, які посприяли виданню його творів – з 1919 р. книжки В. Стефаника почали видаватись у Харкові та Києві.

Навіть у 1917–1921 рр. твори В. Стефаника не припиняли друкуватись. Так, у 1920 р. вийшла книга *«Оповідання»*, що містила дві новели «Осінь» та «Камінний хрест». Видання вийшло в Кам'янець-Подільському в друкарні «Дністер». З 22 березня 1919 р. по листопад 1920 р. Кам'янець-Подільський був тимчасовою столицею УНР, тому став важливим осередком українського книгодрукування доби Директорії. У цей час широко розгорнуло свою діяльність видавництво «Дністер»⁸. Заслугою видавництва було відкриття власної друкарні та гуртового складу видань [19, с. 66]. Подільське видавниче товариство намагалося охопити всі сторони культурного й освітнього життя. Видавництво «Дністер» плідно працювало над постачанням шкіл необхідною навчальною та художньою літературою.

В університетській бібліотеці зберігаються два примірники видань В. Стефаника *«Оповідання»*, надрукованих 1925 р. Державним видавництвом України⁹ у Харкові. Це найбільше видавництво 20-х рр. XIX ст., що друкувало книжкову продукцію мільйонними тиражами, переважно художню літературу українською мовою. Книга В. Стефаника вийшла у серії «Бібліотечка художньої літератури». До видання ввійшли оповідання: «Синя книжечка», «Підпис», «Лист», «В корчмі», «Стратився», «Лесева фамілія», «Катруся», «Мамин синок», «Осінь», «Новина», «Май», «Кленові листки», «Сини».

Найповніша прижиттєва збірка новел В. Стефаника *«Кленові листки»* вийшла 1924 р. у Харкові з передмовою літературознавця Володимира Коряка. До друку видання підготував

видавець та літературознавець Іван Лизанівський. «Кленові листки» вийшли заходами Державного видавництва України імені Г. І. Петровського у серії «Бібліотека українських письменників» накладом 4000 примірників. У фонді Наукової бібліотеки вона представлена двома примірниками.

Окремим виданням оповідання В. Стефаніка *«Кленові листки»* надруковане в 1927 р. видавництвом «Сяйво» (іл. 7). Видавництво засновано 1913 р. в Києві при журналі «Сяйво» й існувало до 1929 р.¹⁰. Твори видавалися в серіях: «Бібліотека української повісті», «Бібліотека всесвітньої літератури», «Дешева бібліотека красного письменства». Оповідання «Кленові листки» вийшло друком у серії «Дешева бібліотека красного письменства». Автором вступної статті до видання став письменник і редактор Олексій Полторацький («Поет злиднів західно-українського (галицького) селянина»). Видання оздоблене ілюстрованою обкладинкою.

Видання В. Стефаніка *«Лесева фамілія та інші оповідання»* вийшло в Харкові 1926 р. у видавництві «Український робітник» (іл. 8). Видавництво було організоване в липні 1925 р. у Харкові внаслідок об'єднання двох видавництв: кооперативного видавництва «Робітник Донбасу» та профспілкового «Укрпрофвидат» [7, с. 158]. Видавництво «Український робітник» проіснувало до жовтня 1935 р. Протягом функціонування видавництво мало на меті широке розповсюдження серед членів робітничих союзів популярної літератури шляхом видання книг, газет та журналів. «Український робітник» видавав друковану продукцію українською, російською та іншими мовами. Книга «Лесева фамілія та інші оповідання» вийшла у серії «Художня бібліотечка журналу «Робочий» накладом 7000 примірників. У фонді Наукової бібліотеки зберігаються два примірники з цікавими провенієнціями, що розповідають про шляхи їх надходження до закладу.

«Вибрані твори» В. Стефаніка видавалися Державним видавництвом України у Харкові: перше видання – у 1927 р., друге – у 1928 р., а третє – у 1929 р. В університетській бібліотеці зберігаються два примірники першого видання та примірник другого видання (іл. 9). Книги вийшли у серії «Дитяча бібліотека українських письменників» за редакцією В. Арнаутова¹¹ та О. Попова¹². До друку видання підготував письменник та редактор Аркадій Любченко. До складу обох видань ввійшли вибрані новели письменника: «Катруся», «Мамин синок», «Давнина», «Вістуні», «Май», «Палій», «Кленові листки», «Такий панок», «Осінь», «Шкода», «Діти», «Підпис», «Лист», «Лан», «Вечірня година», «Суд», «Сини», «Дитяча пригода», «Марія», «Дід Гриць». Наклад видань 5000 примірників.

У фонді університетської бібліотеки зберігається колекція оповідань В. Стефаніка, виданих у серії «Дешева бібліотека красного письменства». Книги *«Вістуні. Осінь. Новина»*, *«Палій. Май»* та *«Злодій. Кленові листки»* надруковані у Харкові в видавництві «Український робітник» у 1928 р.

Загальне визнання В. Стефаніку принесла збірка новел *«Синя книжечка»*. Збірка була схвалена найбільшими літературними авторитетами, серед яких І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, О. Кобилянська. У фонді Наукової бібліотеки зберігається харківське видання,

що вийшло 1928 р. у видавництві «Український робітник». Книга містить твори «Синя книжечка», «Шкода», «Катруся», «Стратився», «Виводили з села» та «Ангел». Тираж видання 15160 примірників.

Отже, життєві долі та творча діяльність Лесі Українки й Василя Стефаника мають багато спільних рис. За життя письменників вийшла друком значна кількість їх творів в журналах, збірках та окремими виданнями. У фондах Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова зберігаються перші й досить рідкісні видання Лесі Українки й В. Стефаника. Ці видання мають не лише літературну цінність, а й культурну. Вони свідчать про основні осередки українського книгодрукування – Київ, Харків, Катеринослав, Полтава та Кам'янець-Подільський. Активну участь у поширенні української літератури приймали друкарні П. О. Григоровича-Барського, І. Вісмана та І. Мордхилевича, І. Л. Фрішберга, а також видавництва «Друкар», «Книгоспілка», «Всеукраїнський кооперативний видавничий союз», «Дністер», «Державне видавництво України», «Сяйво» та «Український робітник». Безперечно, перші видання творів Лесі Українки й Василя Стефаника дають великий і цікавий матеріал для вивчення життя, творчої спадщини письменників, дослідження особливостей українського книгодрукування початку ХХ ст. та україніка загалом.

Примітки

- ¹ Перше видання «На крилах пісень» вийшло друком у Львові на початку 1893 р.
- ² Всі три катеринославські видання вийшли в приватній друкарні І. Б. Вісмана та І. Х. Мордхилевича (за іншими даними – Мордхилевич/Морділевич).
- ³ Фрішберг Ілля Львович – спадковий власник електричної типо-літографії та паперового магазину-складу, агент 1-го Російського страхового товариства в Полтаві. Типографія, заснована Львом Тевелевичем Фрішбергом (батьком), активно працювала з 1875 р. до 1918 р.; перейшла у власність сина в 1906 р. (дати виділені на основі аналізу продукції типографії).
- ⁴ Видавниче товариство «Друкар» було засноване 1917 р. в Петрограді, і того самого року перенесене до Києва. «Друкар» заснувала група українських громадських і культурних діячів на чолі з П. О. Балицьким [1, с. 17].
- ⁵ Вперше драматичні поеми «Кассандра» й «У пуці» опубліковані в «Літературно-науковому віснику» за 1910 р. (кн. 3–4), а «Камінний господар» – за 1912 р. (кн. 10).
- ⁶ Алексеев Микола Васильович (1894–1934) – художник-ілюстратор, графік; автор численних обкладинок, створених під впливом Г. Нарбути й Д. Митрохіна, для видавництв «Книгоспілка», «Слово», «Сорабкоп».
- ⁷ Бойко Василь Сидорович (1893–1938) – громадсько-політичний діяч, літературознавець, редактор «Книгоспілки».
- ⁸ Приватне видавництво «Дністер» розпочало свою діяльність в Кам'янець-Подільському ще в 1911 р. Вже у 1917 р. видавництво вимушено було переїхати в Новоросійськ, де випустило дві книги В. Стефаника «Новини та інші оповідання» й «Кам'яний хрест». У серпні 1919 р., повернувшись назад до Кам'янець-Подільського, воно переформувалося у видавництво на паях зі значним капіталом та з державною допомогою, і відновило свою роботу вже під назвою «Подільське видавниче товариство «Дністер» [10, с. 74–75].
- ⁹ Державне видавництво України бере свій початок від видавничого бюро з постачання та розповсюдження творів друку (Укрцентраг), що на початку травня 1919 р. перейшов у відання Всеукраїнського видавництва при ВУЦВК (Всевидав). Події громадянської війни в 1919 р. на півроку перервали діяльність Всевидаву, поновити яку вдалось лише в 1920 вже у Харкові. 18 серпня 1920 р. Президія ВУЦВК затвердила Положення про Всеукраїнське державне видавництво (Всеукрдержвидав). 26 квітня 1921 р. Всеукрдержвидав був переданий до відання Народного комісаріату освіти, а прийняте 30 серпня 1922 р. ВУЦВК нове положення про видавництво доповнило його функції, а також перейменувало

його на Державне видавництво України (ДВУ), у складі якого існувало видавництво художньої літератури. Від 5 січня 1925 р. ДВУ визначався органом Народного комісаріату освіти УСРР (Наркомосвіти), на який було покладено виконання культосвітніх і політико-педагогічних завдань комісаріату в галузі видання і розповсюдження творів друку [5].

¹⁰ Видавництво «Сяйво» після заборони 1914 р. було відновлене заходами П. Ковжуна та М. Семенка у 1918 р. Після націоналізації 1919 р. діяльність «Сяйва» занепала й відродилася лише в 1926–1929 рр. [17].

¹¹ Арнаутов Василь Олексійович (1881-1938) – педагог, організатор дитячого руху в Україні, історик освіти, ректор Одеського інституту народного господарства.

¹² Попов Олександр Іванович (1891-1958) – педагог, громадський діяч; перший декан факультету соціального виховання Харківського інституту народної освіти, організатор і перший директор Українського науково-дослідного інституту педагогіки, редактор збірників для дітей.

Список використаної літератури

1. *Биковський Л. У.* Книгарні – бібліотека – академія = Bookstores – Libraries – Academy : спомини (1918–1922) / Л. Биковський. – Денвер ; Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1971. – 152, [1] с. : іл. – (Мемуаристика / Укр. іст. т-во ; ч. 2).
2. Видання творів Лесі Українки у фонді Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова [Електронний ресурс] : віртуальна виставка / упоряд. та оформлення Г. В. Великодна. – Електрон. дан. – Режим доступу: <http://lib.onu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/СН.-1.-Vydannya-v-NB.pdf> (дата звернення: 26.11.2021). – Загол. з екрана.
3. *Гелей С. Д.* Книгоспілка [Електронний ресурс] // Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – Київ : Ін-т енцикл. дослідж. НАН України, 2013. – Електрон. дан. – Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=8692 (дата звернення: 26.11.2021). – Загол. з екрана.
4. Григоровичи-Барские [Електронний ресурс] // Вікіпедія : свободная энциклопедия. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Григоровичи-Барские> (дата звертання: 27.10.2021).
5. Дніпро (видавництво) [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Електрон. дан. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Дніпро_\(видавництво\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Дніпро_(видавництво)) (дата звертання: 26.11.2021).
6. Книжкові пам'ятки Наукової бібліотеки Одеського національного університету : путівник / упоряд.: М. В. Алексєенко, Г. В. Великодна, О. В. Полевщикова ; авт. передм. І. М. Коваль ; відп. ред. М. О. Подрезова ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка. – Одеса : ОНУ, 2019. – 178 с.
7. *Костик Є. П.* Розвиток організаційної та економічної структури кооперативного видавництва «Український робітник» у контексті вивчення проблем економічної історії / Є. П. Костик // Екон. вісн. ун-ту. – 2016. – Вип. 31/1. – С. 156–164.
8. *Леся Українка.* Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка ; АН УРСР ; [редкол.: Є. С. Шаблювський (голова) та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1975–1979. – Т. 12 : Листи (1903–1913). – 696 с.
9. *Леся Українка.* Стародавня історія східних народів. – Вид. 1 / Ольги Косач-Кривинюк. – Катеринослав : друк. І. Висьман та І. Мордхілевич, 1918. – 252, 3 с.
10. *Мельник Е. М.* Видавнича справа в Україні в період Директорії / Е. М. Мельник // Етнічна історія народів Європи. – 2000. – Вип. 6. – С. 73–77.
11. Полтавщина : енциклопедичний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. – Київ : УЕ, 1992. – 1024 с. : іл.
12. *Радавська О.* Леся Українка і Василь Стефаник : літературні взаємини, творчі перегуки / О. Радавська // Леся Українка і сучасність : зб. наук. пр. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Т. 6. – С. 230–238.
13. *Радько А.* Зібрання творів Лесі Українки у видавничому проєкті «Еміграційної “Книгоспілки”» // Леся Українка в діаспорному літературознавстві. Німецько-українські зв'язки : зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук. конф. в Мюнхені (03.04.2019 – 07.04.2019) / уклад. і заг. ред.: Д. Блохин, М. Моклиця. – Мюнхен-Тернопіль, 2019. – Т. 11. – С. 194–204.

-
14. *Стефаник В.* Автобіографія (1927) // Zbruc̄. – Електрон. дан. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/37368> (дата звертання: 27.10.2021).
 15. *Сулима О. С., Шумейко Н. М.* Підручники Педагогічного бюро Полтавської губернської народної управи у колекції Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського // Михайло Рудинський і Полтавський музей : зб. наук. пр. – Полтава : Дивосвіт, 2017. – С. 42–49.
 16. *Суховецький М. М.* Одеса, Лесині сліди [Електронний ресурс] / М. Суховецький // ЛітАкцент – світ сучасної літератури / голов. ред. І. Троскот ; заснов. В. Панченко. – 2011, 25 берез. – Електрон. дан. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2011/03/25/odessa-lesyni-slidy/> (дата звертання: 26.11.2021). – [Загол. з екрана.](#)
 17. Сяйво (видавництво) [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Сяйво_\(видавництво\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Сяйво_(видавництво)) (дата звертання: 27.10.2021).
 18. Творча спадщина Василя Стефаника : до 150-річчя від дня народження [Електронний ресурс] : віртуальна виставка / упоряд. та оформлення Г. В. Великодна. – Електрон. дан. – Режим доступу: <http://lib.onu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/СНастына-1.pdf> (дата звернення: 26.11.2021). – [Загол. з екрана.](#)
 19. *Чубай У. Р.* Діяльність подільського видавничого товариства «Дністер» (1911–1920 рр.) (за матеріалами кам'янець-подільського часопису «Наш шлях») // Поліграфія і видавнича справа. – 2005. – № 42. – С. 63–66.

References

- [1]. Bykovskyy L. U. Knyharni – biblioteka – akademiya [Bookstores – Libraries – Academy]. Denver, München, 1971, 152, [1] p.
- [2]. Vydannya tvoriv Lesi Ukrayinky u fondi Naukovoyi biblioteky Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnykova [Publication of works by Lesya Ukrainka in the fund of the Scientific Library of Odessa I. I. Mechnikov National University] / uporyad. ta oformlennya H. V. Velykodna [order. and design G. V. Velikodna]. Available at: <http://lib.onu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/CH.-1.-Vydannya-v-NB.pdf> (accessed 26 November 2021).
- [3]. Geley S. D. Knigospilka [Knigospilka]. Kiev, 2013. Available at: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=8692 (accessed 26 November 2021).
- [4]. Grigorovich-Barskiye [Grigorovich-Barsky]. *Vikipediya. Vilna entsyklopediya [Wikipedia. Free encyclopedia]*. Available at: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Григоровичи-Барские> (accessed 26 November 2021).
- [5]. Dnipro (vydavnytstvo) [Dnipro (publishing house)]. *Vikipediya. Vilna entsyklopediya [Wikipedia. Free encyclopedia]*. Available at: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Дніпро_\(видавництво\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Дніпро_(видавництво)) (accessed 26 November 2021).
- [6]. Knyzhkovi pamyatky Naukovoyi biblioteky Odeskoho natsionalnoho universytetu : putivnyk [Book monuments of the Scientific Library of Odessa National University : a guidebook] / uporyad.: M. V. Alyeksyeenko, H. V. Velykodna, O. V. Polevshchykova. Odessa, 2019, 178 p.
- [7]. Kostyk Ye. P. Rozvytok orhanizatsiynoyi ta ekonomichnoyi struktury kooperatyvnoho vydavnytstva «Ukrayinskyu robotnyk» u konteksti vyvchennya problem ekonomichnoyi istoriyi [Development of organizational and economic structure of the cooperative publishing house "Ukrainian Worker" in the context of studying the problems of economic history]. *Ekonomichnyy visnyk universytetu [Economic Bulletin of the University]*. Pereyaslav-Khmelnitskiy, 2016, t. 31/1, pp. 156–164.
- [8]. Lesya Ukrayinka. Zibrannya tvoriv [Collection of works] : u 12 t. [in 12 vol.]. Kiev., 1975-1979, t. 12, 696 p.
- [9]. Lesya Ukrayinka. Starodavnya istoriya skhidnykh narodiv [Ancient history of oriental peoples], ed. 1. Katerinoslav, 1918, 252, 3 p.
- [10]. Melnyk E. M. Vydavnycha sprava v Ukrayini v period Dyrektoriyi [Publishing in Ukraine during the Directory]. *Etnichna istoriya narodiv Yevropy [Ethnic history of the peoples of Europe]*. 2000, No. 6, pp. 73–77.

-
- [11].Poltavshchyna : entsyklopedychnyy dovidnyk [Poltava region : encyclopedic reference book]. Kiev, 1992, 1024 p.
- [12].Radavska O. Lesya Ukrayinka i Vasyl Stefanyk : literaturni vzayemyny, tvorchi perehuky [Lesya Ukrainka and Vasyl Stefanyk : literary relationships, creative echoes]. Lesya Ukrayinka i suchasnist [Lesya Ukrainka and the present]. Lutsk, 2010, t. 6, pp. 230–238.
- [13].Radko A. Zibrannya tvoriv Lesi Ukrayinky u vydavnychomu proekti «Emihratsiynoyi “Knyhospilky”» [Collection of works by Lesya Ukrainka in the publishing project of the «Emigration “Book Union”»]. *Lesya Ukrayinka v diaspornomu literaturoznavstvi. Nimetsko-ukrayynski zvyazky. Zbirnyk naukovykh prats za materialamy Mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi v Myunkheni (3.04.2019 – 7.04.2019) [Lesya Ukrainka in Diaspora Literary Studies. German-Ukrainian relations. Collection of scientific papers based on the materials of the International Scientific Conference in Munich (April 3, 2019 – April 7, 2019)]*. Munich–Ternopil, 2019, t. XI, pp. 194–204.
- [14].Stefanyk V. Avtobiohrafiya (1927) [Autobiography (1927)]. *Zbruč*. Available at: <https://zbruc.eu/node/37368> (accessed 26 November 2021).
- [15].Sulyma O. S., Shumeyko N. M. Pidruchnyky Pedahohichnoho byuro Poltavskoyi hubernskoyi narodnoyi upravly u kolektsiyi Poltavskoho krayeznavchoho muzeyu imeni Vasylya Krychevskoho [Textbooks of the Pedagogical Bureau of the Poltava Provincial People's Administration in the collection of the Poltava Museum of Local Lore named after Vasyl Krychevsky]. Mykhaylo Rudynskyy i Poltavskyy muzey [Mykhailo Rudynsky and Poltava Museum]. Poltava, 2017, pp. 42–49.
- [16].Sukhovetskyy M. M. Odesa, Lesyni slidy [Sukhovetsky MM Odessa, Lesina's traces]. LitAktsent – svit suchasnoyi literatury [LitAkcent is the world of modern literature] Available at: <http://litakcent.com/2011/03/25/odessa-lesyni-slidy/> (accessed 26 November 2021).
- [17].Syayvo (vydavnytstvo) [Shine (publishing house)]. *Vikipediya. Vilna entsyklopediya [Wikipedia. Free encyclopedia]*. Available at: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Сяйво_\(видавництво\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Сяйво_(видавництво)) (accessed 26 November 2021).
- [18].Tvorchya spadshchyna Vasylya Stefanyka : do 150-richchya vid dnya narodzhennya : virtualna vystavka [Creative heritage of Vasyl Stefanyk : to the 150th anniversary of his birth : virtual exhibition] / uporyad. ta oformlennya H. V. Velykodna [order. and design G. V. Velikodna] Available at: <http://lib.onu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/CHastyna-1.pdf> (accessed 26 November 2021).
- [19].Chubay U. R. Diyalnist podilskoho vydavnychoho tovarystva «Dnister» (1911–1920 rr.) (za materialamy kamyanets-podilskoho chasopysu «Nash shlyakh») [Activities of the Podolsk publishing society «Dniester» (1911-1920) (based on the materials of the Kamenets-Podolsk magazine «Our Way»)]. *Polihrafiya i vydavnycha sprava* [Printing and publishing. 2005, No 42, pp. 63–66.

Поступила 02.12.2021 р.

Velykodna H. V.,

Head of the sector of the Department of Rare Books and Manuscripts
Scientific Library of the Odessa I. I. Mechnikov National University
24 Preobragenskaya St., Odessa, 65082, Ukraine
tel.: (048) 722 12 10
e-mail: library@onu.edu.ua

**UKRAINIKA IN THE FUNDS OF THE SCIENTIFIC LIBRARY: FIRST EDITIONS OF
LESYA UKRAINKA AND VASYL STEFANYK**

Summary

Ukrainika occupies a special place in the fund of the Scientific Library of the Odessa I. I. Mechnikov National University. A separate category consists of editions of classics of Ukrainian literature, among which are the names of I. Kotlyarevsky, G. Kvitka-Osnovyanenko, T. Shevchenko, P. Kulish, Marko Vovchok, I. Nechuy-Levytsky, P. Myrny, I. Franko, M. Kotsyubynsky, Lesya Ukrainka, V. Stefanyk and many other talented authors. Summing up

the jubilee year dedicated to the 150th anniversary of Lesya Ukrainka and Vasyl Stefanyk, we will emphasize the relationship between two prominent Ukrainian writers and consider the first and rare editions of their works, which are stored in the Scientific Library.

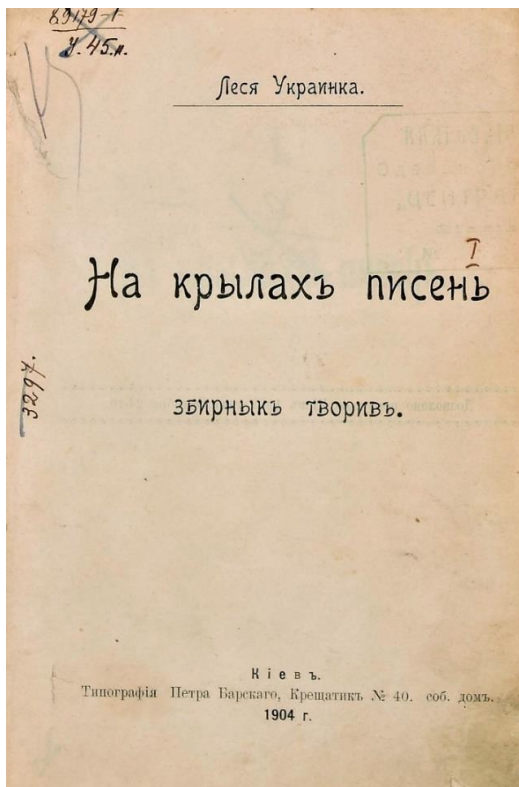
The life destinies and creative activity of Lesya Ukrainka and Vasyl Stefanyk have many common features. During the lives of writers, a significant number of their works were published in magazines, collections and individual publications. The first and rather rare editions of Lesya Ukrainka are «On the Wings of Songs» (1904), «The Noblewoman» (1918), «Ancient History of Oriental Peoples» (1918), «Robert Bruce, King of Scots (Scottish legend)» (1918), «Works» (1918), «Works» (1923-1925) and W. Stefanik's publications are «Story. (Essays on the life of the poor peasant)» (1919), «Stories» (1920), «Stories» (1925), «Maple Leaves» (1924), «Maple Leaves» (1927), «The Forest Family and Other Stories» (1926), «Selected Works» (1927, 1928), «Whistlers. Autumn. News» (1928), «Paliy. May» (1928), «Thief. Maple Leaves» (1928), «Blue Book» (1928). These publications have not only literary but also cultural value. They testify to the main center of Ukrainian book printing – Kyiv, Kharkiv, Katerynoslav, Poltava and Kamyianets-Podilsky. The printing houses of P. O. Hryhorovych-Barsky, I. Wisman and I. Mordkhylevych, I. L. Frisberg, as well as publishing houses «Drukar», «Knigospilka», «All-Ukrainian Cooperative Publishing Union», «Dniester», «State Publishing House of Ukraine», «Shine» and «Ukrainian Worker» took an active part in the distribution of Ukrainian literature. Thus, the first editions of the works of Lesya Ukrainka and Vasyl Stefanyk provide a large and interesting material for studying the life, creative heritage of writers, research of the peculiarities of Ukrainian book printing of the early twentieth century and Ukrainika in general.

Keywords: Ukrainika, Lesya Ukrainka, Vasyl Stefanyk, first editions, the Scientific Library of the Odessa I. I. Mechnikov National University.

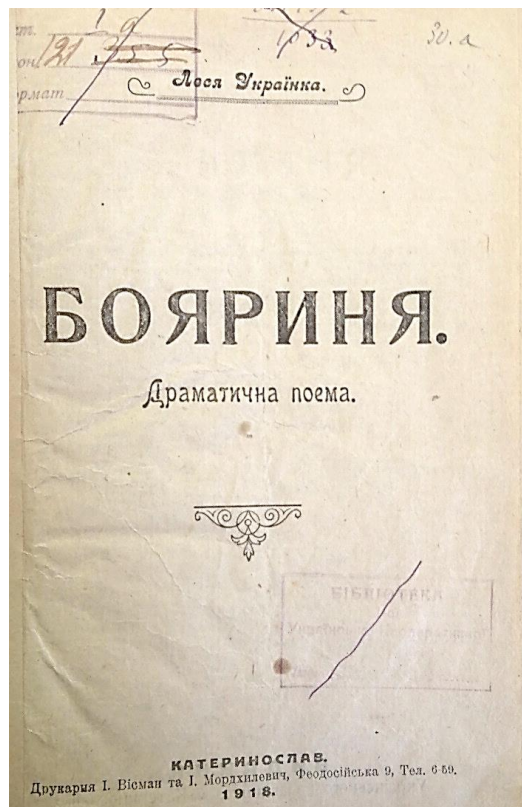
Ілюстрації

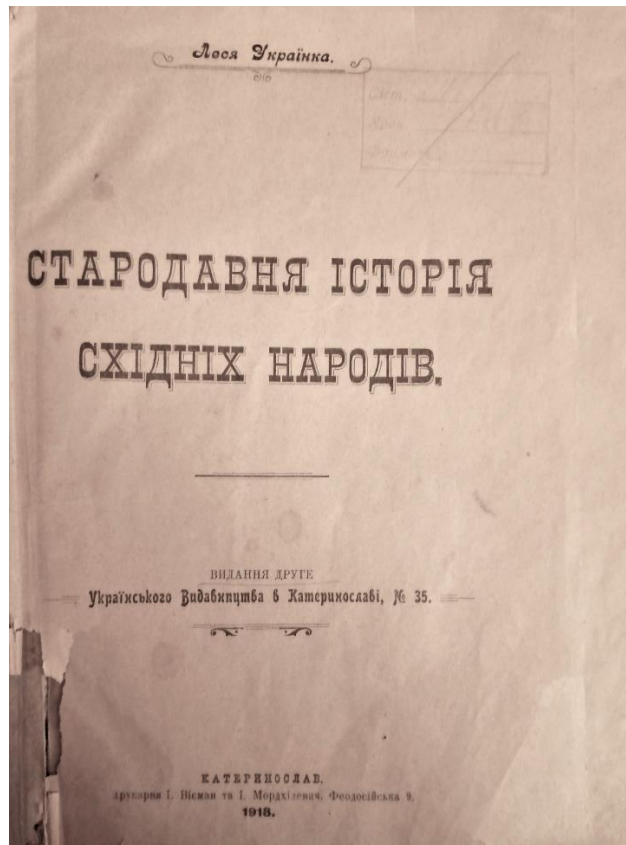
**Іл. 1. Учасники урочистостей з нагоди відкриття пам'ятника Іванові Котляревському в Полтаві, 1903 рік.
Зліва направо (перший ряд) – Михайло Коцюбинський, Леся Українка, Гнат Хоткевич, (другий ряд) – Василь
Стефаник, Олена Пчілка, Михайло Старицький, Володимир Самійленко.
(Фото: Музей видатних діячів української культури)**

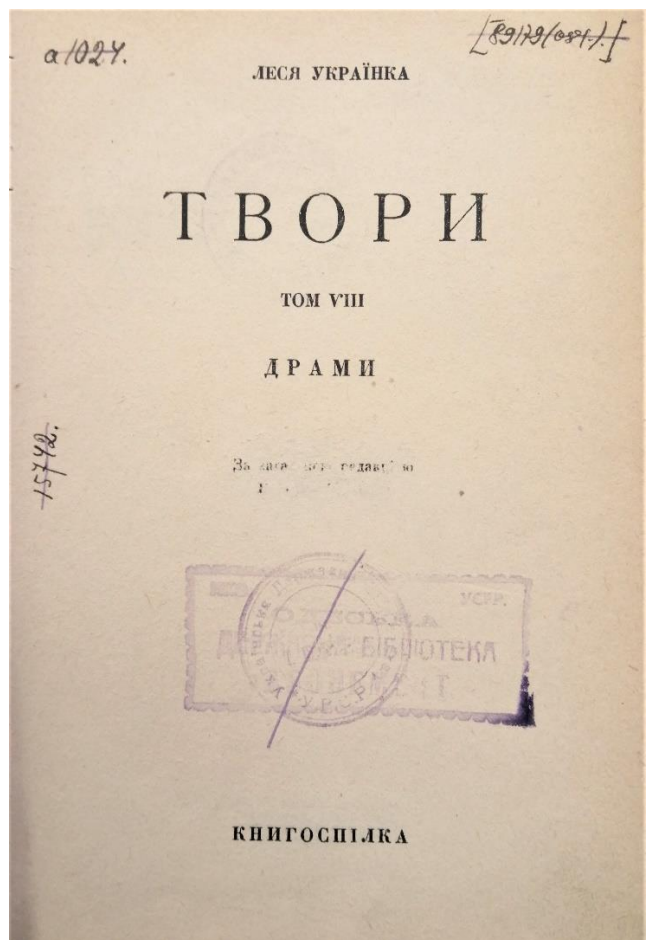
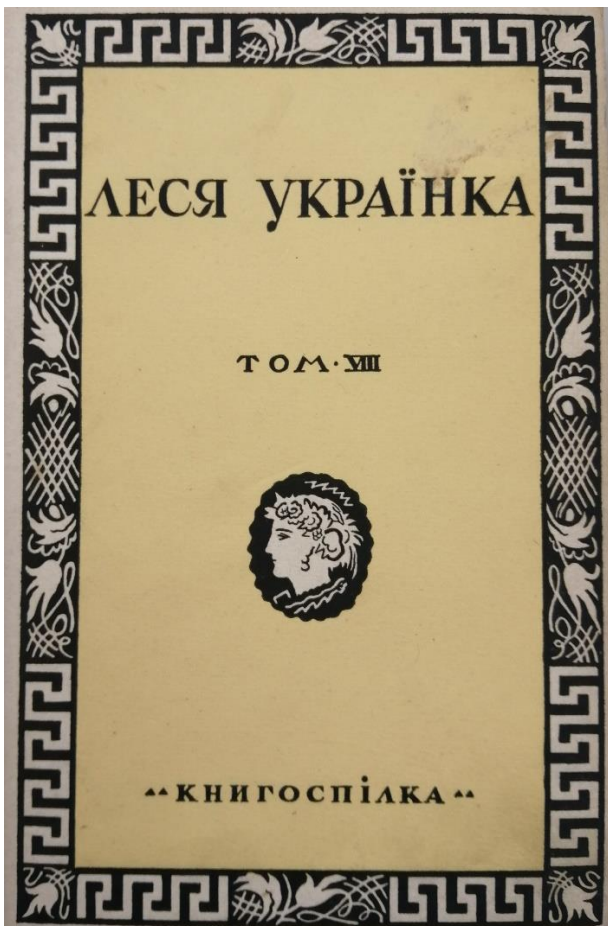
Іл. 2. Леся Українка. На крилах пісень : збірник творів. – Київ : тип. Петра Барського, 1904.

Іл. 3. Леся Українка. Бояриня : драматична поема. – Катеринослав [Дніпро] : друк. І. Вісман та І. Мордохилевич, 1918.

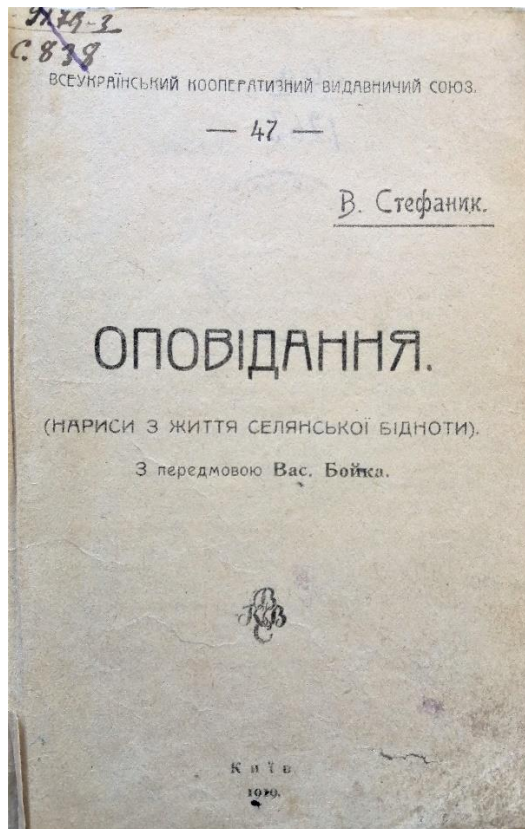

Іл. 4. Леся Українка. Стародавня історія східних народів. – Вид. 2 / Українського видавництва в Катеринославі. – Катеринослав [Дніпро] : друк. І. Вісман та І. Мордхилевич. – 1918.

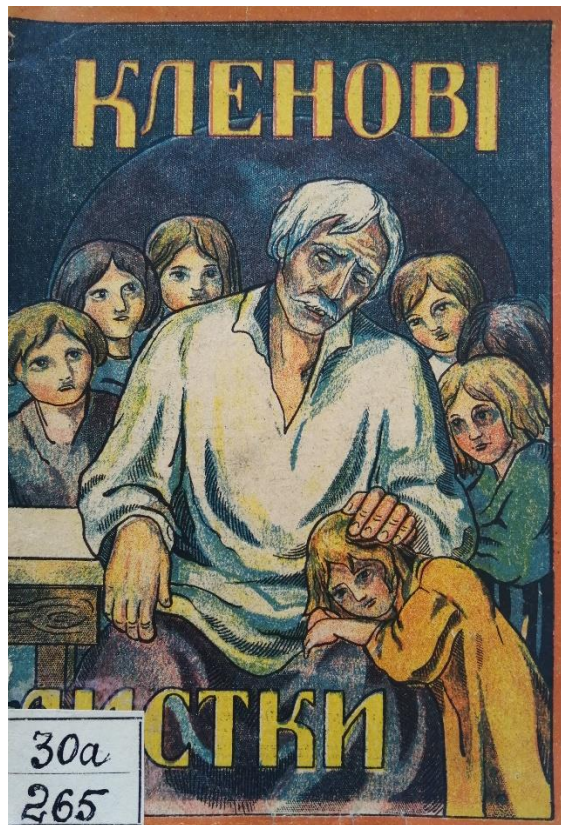

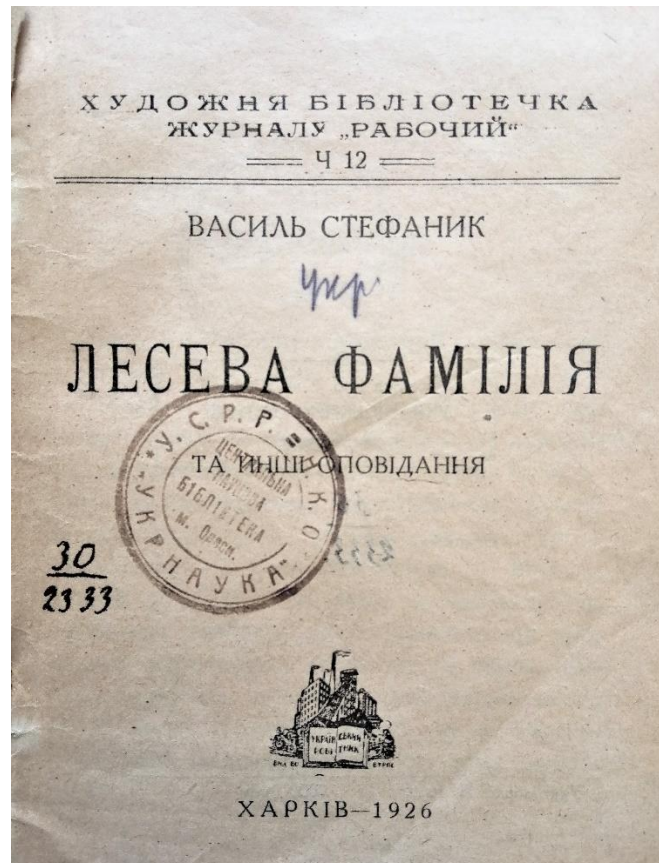
Іл. 5. Леся Українка. Твори : [в 12 т.] / за заг. ред. В. Якубського. – Київ : Книгоспілка, 1927–1930.

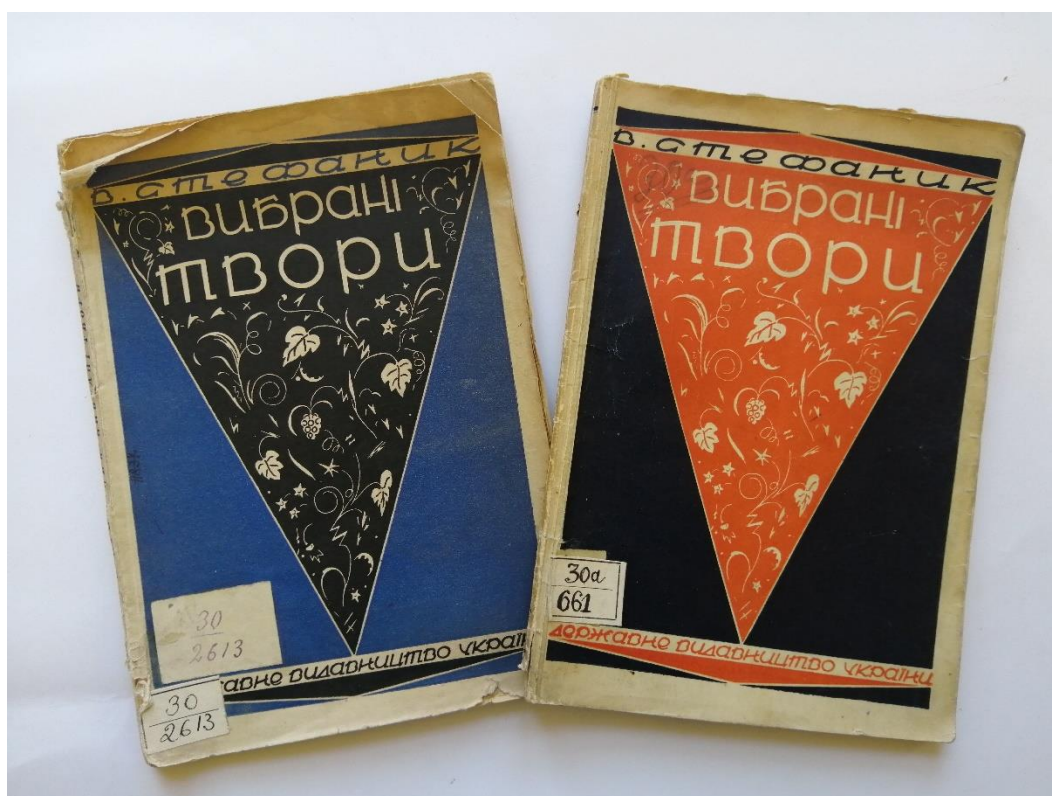
Іл. 6. Стефаник В. Оповідання : (нариси з життя селянської бідноти) / з передм. Вас. Бойка. – Київ : друк. Всеукр. кооператив. видавничого союзу, 1919.

Іл. 7. Стефаник В. Кленові листки : оповідання / вступ. ст. Ол. Полторацького. – Київ : вид-во «Сяйво», 1927. – (Дешева бібліотека красного письменства).

Іл. 8. Стефаник В. Лесева фамілія та інші оповідання. – Харків : друк. Роб. коп. вид-ва «Український робітник», 1926. – (Художня бібліотека журналу «Робочий», ч. 12).

Іл. 9. Стефаник В. Вибрані твори. – Харків : Державне вид-во України, 1927-1928. – (Дитяча бібліотека українських письменників / за ред. В. Арнаутова та О. Попова).